

Smog i jak sobie z nim radzić

Znak jakości przyznany CBOS przez
Organizację Firm Badania Opinii i Rynku na rok 2020/21

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

SPIS TREŚCI

Jak poważny jest problem smogu?	1
Jak się chronić przed smogiem?	4
Praktyki grzewcze powodujące smog	5
Przyczyny powstawania smogu	10
Jak przeciwdziałać smogowi – oczekiwania społeczne	11

Polska lokuje się wśród państw o najgorszej jakości powietrza w Europie¹. Głównym źródłem zanieczyszczeń w sezonie grzewczym jest tzw. niska emisja, czyli spaliny pochodzące z gospodarstw domowych, a w następnej kolejności – przemysł, energetyka i transport drogowy. Smog przyczynia się do rozwoju chorób płuc i układu krążenia oraz przedwczesnych zgonów.

W sondażu przeprowadzonym w marcu² zapytaliśmy Polaków, czy smog stanowi problem w okolicy, w której mieszkają, co robią, aby się przed nim chronić, a także jakie działania mogą, ich zdaniem, skutecznie poprawić jakość powietrza.

JAK POWAŻNY JEST PROBLEM SMOGU?

Niemal połowa Polaków (46%) – nieznacznie więcej niż przed dwoma i trzema laty – twierdzi, że smog jest poważnym problemem w ich okolicy, w tym około jednej szóstej (16%) postrzega go jako problem bardzo poważny. Mniej niż jedna trzecia badanych (30%) mówi o niewielkim natężeniu tego zjawiska, natomiast co piąty (21%) – nie dostrzega go wcale. Zmiany w percepcji lokalnego zanieczyszczenia powietrza, które nastąpiły w stosunku do wcześniejszych pomiarów, nie są jednoznaczne. Na przestrzeni dwóch lat ubyło głosów wskazujących, że problem zanieczyszczenia powietrza nie jest zbyt poważny (spadek o 4 punkty procentowe), a minimalnie przybyło zarówno respondentów deklarujących, że smog w ogóle nie występuje w ich okolicy (wzrost o 2 punkty), jak i uważających go za poważny problem (także wzrost o 2 punkty).

¹Raport Europejskiej Agencji Środowiska na temat jakości powietrza w Europie dostępny jest na stronie <https://www.eea.europa.eu/publications/air-quality-in-europe-2020-report>

² Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (370) przeprowadzono w ramach procedury mixed-mode na reprezentatywnej imiennej próbie pełnoletnich mieszkańców Polski, wylosowanej z rejestru PESEL.

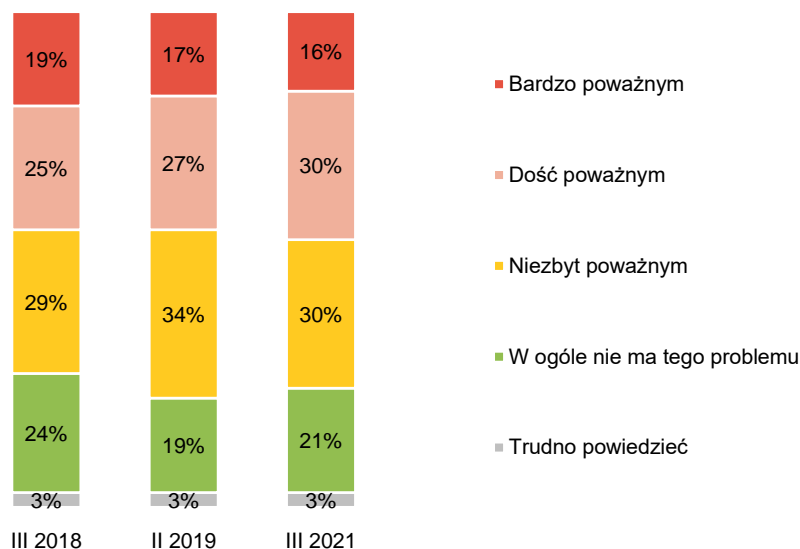
Każdy respondent wybierał samodzielnie jedną z metod:

- wywiad bezpośredni z udziałem ankietera (metoda CAPI),
- wywiad telefoniczny po skontaktowaniu się z ankieterem CBOS (CATI) – dane kontaktowe respondent otrzymywał w liście zapowiadnim od CBOS,
- samodzielne wypełnienie ankiety internetowej, do której dostęp był możliwy na podstawie loginu i hasła przekazanego respondentowi w liście zapowiadnim od CBOS.

We wszystkich trzech przypadkach ankieta miała taki sam zestaw pytań oraz strukturę. Badanie zrealizowano w dniach od 1 do 11 marca 2021 roku na próbie liczącej 1154 osoby (w tym: 44,5% metodą CAPI, 41,2% – CATI i 14,3% – CAWI).

CBOS realizuje badania statutowe w ramach opisanej wyżej procedury od maja 2020 roku, w każdym przypadku podając proporcję wywiadów bezpośrednich, telefonicznych i internetowych.

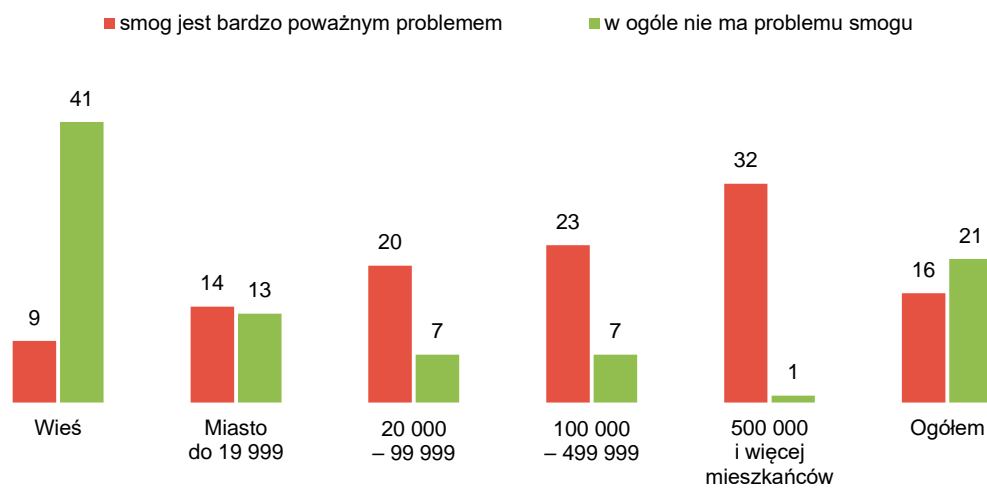
RYS. 1. Jak poważnym problemem w Pana(i) miejscu zamieszkania, okolicy jest zanieczyszczenie powietrza, smog?

Na bardzo poważny problem ze smogiem najczęściej wskazują mieszkańcy dużych miast, szczególnie półmilionowych i większych, oraz badani z makroregionu południowego. Poza województwami z tego regionu, czyli województwem śląskim i małopolskim, w których o bardzo poważnym problemie z zanieczyszczeniem powietrza mówi odpowiednio 33% i 25% ankietowanych, wyróżnia się także województwo opolskie (30%). Natomiast w ogóle nie odnotowują tego problemu relatywnie często osoby mieszkające na wsi, w makroregionie północnym (brak smogu deklaruje 43% badanych z województwa kujawsko-pomorskiego, 31% z pomorskiego i 28% z warmińsko-mazurskiego) oraz wschodnim, w którym *in plus* wyróżnia się województwo podlaskie (36%). O braku zanieczyszczenia powietrza w swojej okolicy częściej niż inni mówią również mieszkańcy województwa zachodniopomorskiego (28%).

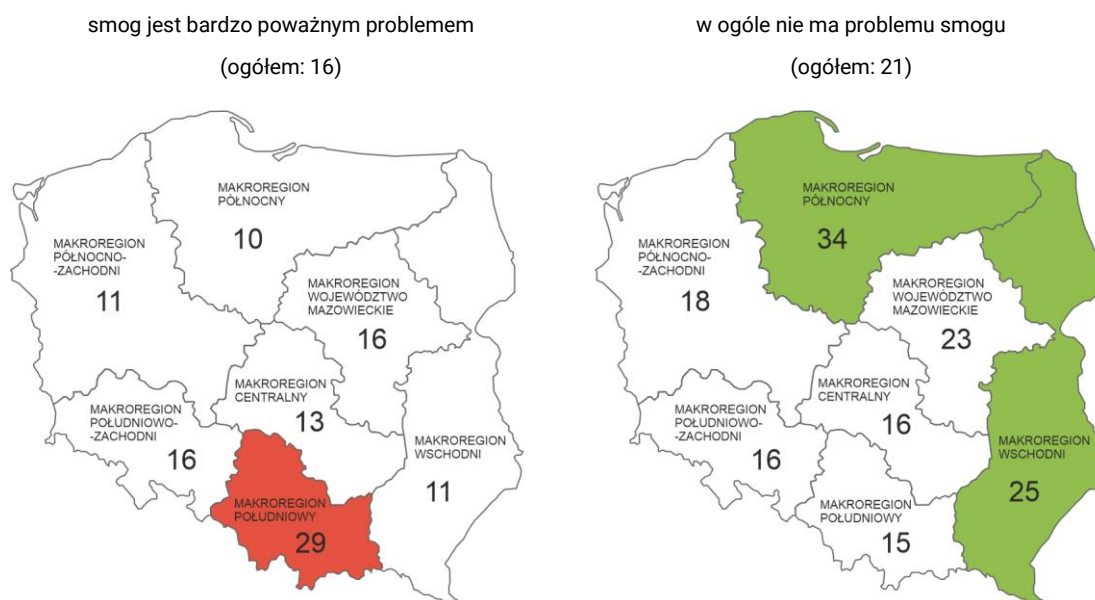
CBOS

RYS. 2. Odsetki badanych deklarujących, że w ich miejscu zamieszkania, okolicy:

CBOS

RYS. 3. Odsetki badanych deklarujących, że w ich miejscu zamieszkania, okolicy:

JAK SIĘ CHRONIĆ PRZED SMOGIEM?

Do najbardziej rozpowszechnionych działań podejmowanych w celu codziennej ochrony przed smogiem zalicza się zamykanie w domu okien (29%) i niewychodzenie – w miarę możliwości – na zewnątrz (15%). Jedna dziesiąta badanych (10%) trzyma w domu rośliny o właściwościach przeciwpyłowych, a nieco mniej (7%) używa oczyszczacza powietrza. Co dwudziesty ankietowany (5%) zakłada poza domem maskę antysmogową.

CBOS

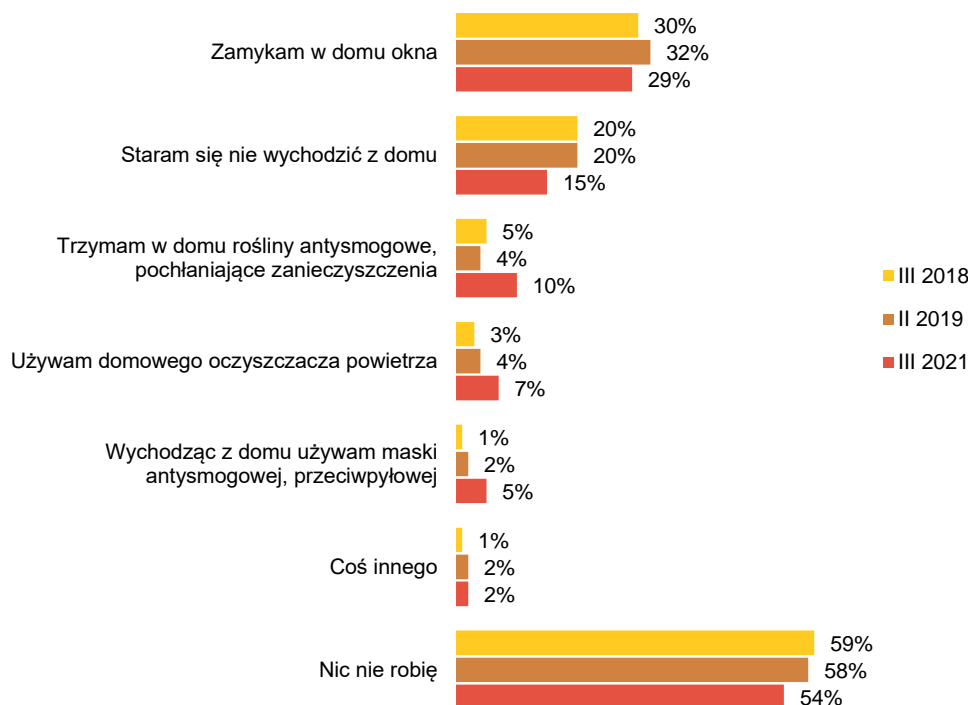
RYS. 4. Co Pan(i) robi, aby chronić się przed smogiem?

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź

W porównaniu do pomiarów sprzed dwóch i trzech lat ubyłoby osób, które w sytuacji dużego zanieczyszczenia powietrza unikają wychodzenia z domu, natomiast wzrosła popularność trzymania w domach roślin antysmogowych i stosowania urządzeń oczyszczających powietrze. Poza domem częściej także noszone są maski chroniące przed smogiem. Wzrost odsetka noszących maseczki antysmogowe tłumaczyć należy prawdopodobnie epidemią koronawirusa – maseczki mające odpowiedni filtr służyć mogą zarówno do zabezpieczania się przed zanieczyszczonym powietrzem, jak i zakażeniem.

RYS. 5. Co Pan(i) robi, aby chronić się przed smogiem?

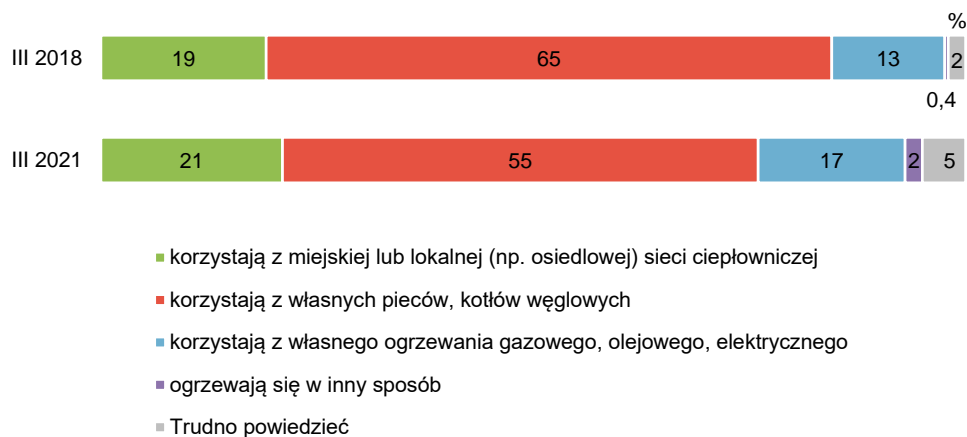
Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź

PRAKTYKI GRZEWCZE POWODUJĄCE SMOG

Badanych zapytaliśmy, jaki typ ogrzewania domów i mieszkań dominuje w okolicy, w której mieszkają. Ponad połowa (55%) – wyraźnie mniej niż trzy lata temu – deklaruje, że wykorzystywane są głównie własne piece i kotły węglowe. Jedna piąta (21%) ankietowanych wskazuje, że w ich okolicy przeważa centralne ogrzewanie, a nieco mniej (17%) – że gospodarstwa domowe korzystają na ogół z własnego ogrzewania gazowego, olejowego lub elektrycznego. Dwóch na stu respondentów (2%) mówi o innym sposobie ogrzewania. Jeśli bazować na deklaracjach można stwierdzić, że od poprzedniego badania z roku 2018 zmniejszył się udział węglowych instalacji grzewczych, częściej zaś korzysta się z innych sposobów pozyskiwania energii cieplnej.

CBOS

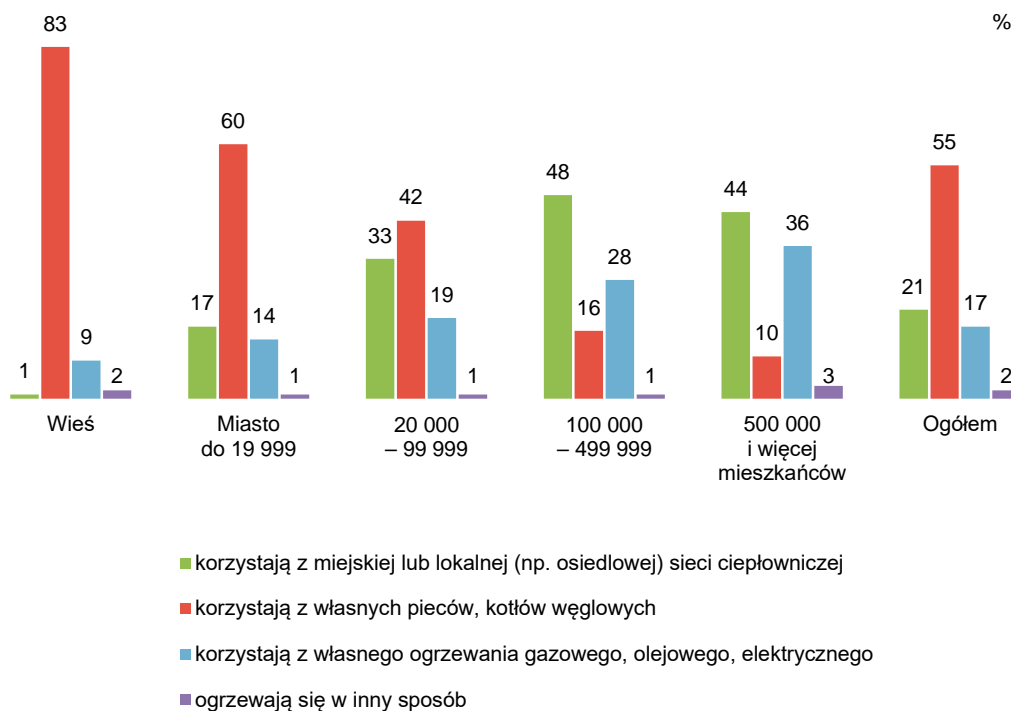
RYS.6. Czy gospodarstwa domowe w Pana(i) okolicy na ogół:

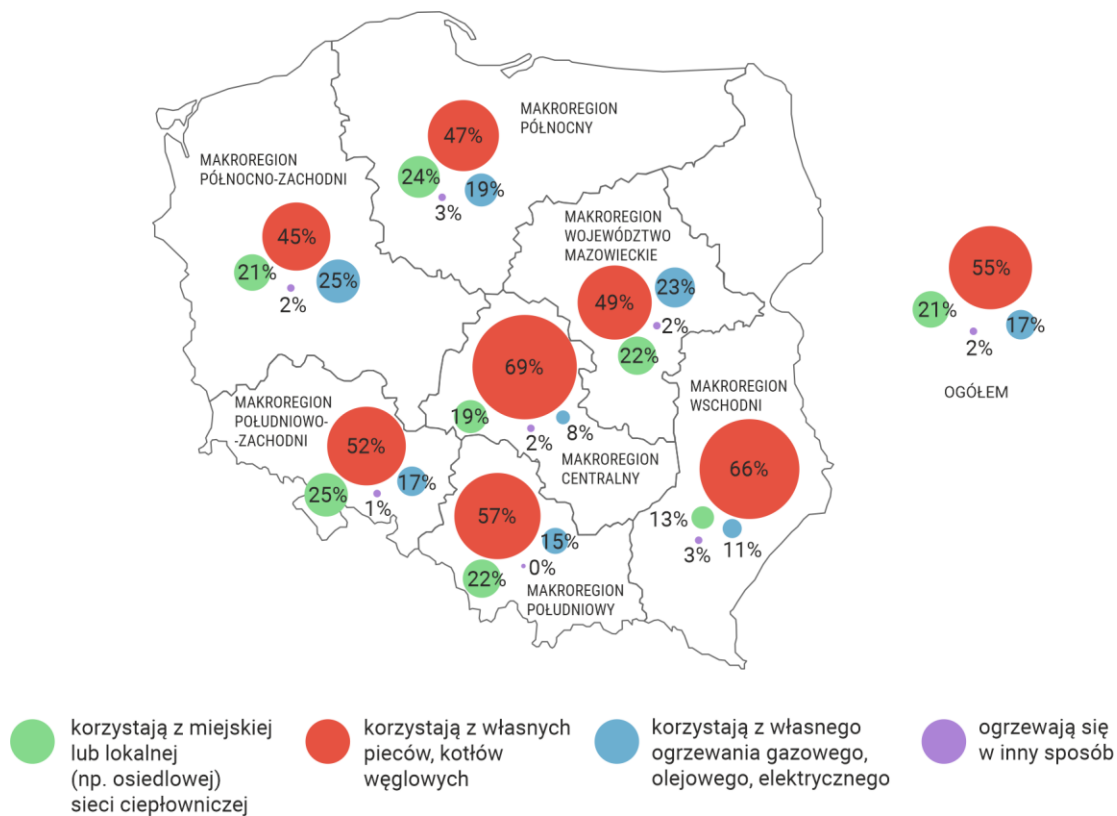
Węglowe instalacje grzewcze dominują na wsi. Ich obecność w swojej okolicy często deklarują mieszkańcy makroregionu centralnego (Łódzkie i Świętokrzyskie) oraz wschodniego (Lubelskie, Podkarpackie, Podlaskie), a także badani z województwa kujawsko-pomorskiego.

CBOS

RYS. 7. Czy gospodarstwa domowe w Pana(i) okolicy na ogół:

RYS. 8. Czy gospodarstwa domowe w Pana(i) okolicy na ogół:

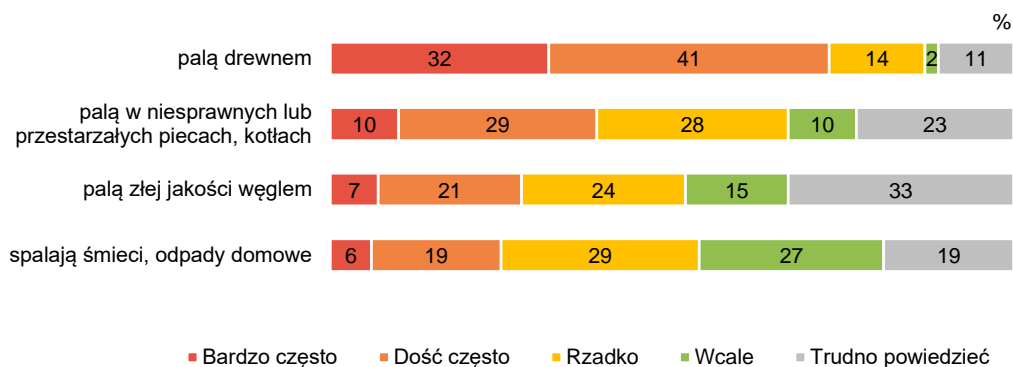

Badanych, którzy zadeklarowali, że w ich okolicy gospodarstwa domowe ogrzewają się na ogół indywidualnie przy pomocy pieców i kotłów węglowych, zapytaliśmy o to, czym i jak, wedle ich wiedzy, pali się w ich okolicy. O częstym stosowaniu jako paliwa drewna, które wbrew powszechnemu przekonaniu nie jest paliwem czystym (wiele zależy od sposobu jego spreparowania i techniki spalania) – mówi niemal trzy czwarte z nich (73%), o korzystaniu z niesprawnych lub przestarzałych instalacji grzewczych – dwie piąte (39%), o paleniu złej jakości węglem – ponad jedna czwarta (28%), a o spalaniu śmieci i odpadów domowych – jedna czwarta (25%).

CBOS

RYS. 9. Czy, według Pana(i) wiedzy, zdarza się, że w Pana(i) okolicy mieszkańcy:

DEKLARACJE BADANYCH, W OKOLICY KTÓRYCH DOMINUJĄ GOSPODARSTWA KORZYSTAJĄCE Z WŁASNYCH PIECÓW, KOTŁÓW WĘGLOWYCH (N=628)

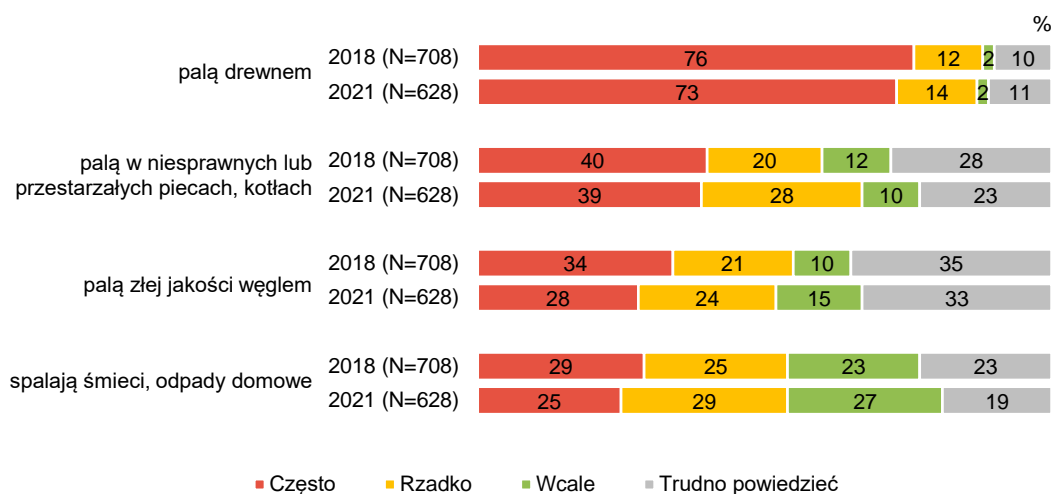

Bazując na wiedzy respondentów można stwierdzić, że od poprzedniego pomiaru sprzed trzech lat zmniejszyła się nieco skala palenia węglem niskiej jakości oraz spalania w domowych instalacjach grzewczych śmieci. Minimalnie mniej osób niż wówczas deklaruje także, że w ich okolicy często pali się drewnem.

CBOS

RYS. 10. Czy, według Pana(i) wiedzy, zdarza się, że w Pana(i) okolicy mieszkańcy:

DEKLARACJE BADANYCH, W OKOLICY KTÓRYCH DOMINUJĄ GOSPODARSTWA KORZYSTAJĄCE Z WŁASNYCH PIECÓW, KOTŁÓW WĘGLOWYCH

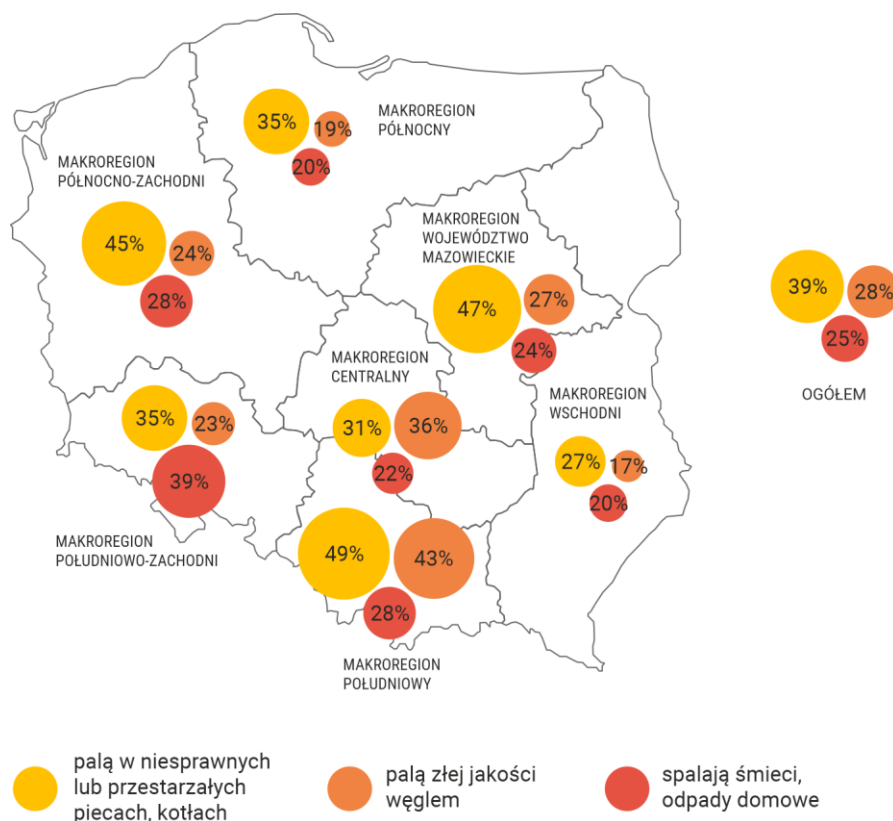

O tym, że w ich okolicy często wykorzystuje się niesprawne, przestarzałe instalacje grzewcze oraz pali się niskiej jakości węglem, w dużej mierze mówią mieszkańcy makroregionu południowego (województwo śląskie i – w mniejszym stopniu – małopolskie). Na niesprawne urządzenia grzewcze w okolicznych gospodarstwach domowych relatywnie często wskazują także badani z makroregionu północno-zachodniego (tu wyróżnia się województwo wielkopolskie), województwa mazowieckiego i kujawsko-pomorskiego, na palenie złej jakości węglem – ankietowani z makroregionu centralnego (przede wszystkim z województwa świętokrzyskiego), a na palenie śmieciami – osoby z makroregionu południowo-zachodniego.

CBOS

RYS. 11. Badani deklarujący, że mieszkańcy w ich okolicy często:

DEKLARACJE BADANYCH, W OKOLICY KTÓRYCH DOMINUJĄ GOSPODARSTWA KORZYSTAJĄCE Z WŁASNYCH PIECÓW, KOTŁÓW WĘGLOWYCH (N=628)

Postrzegana skala negatywnych praktyk grzewczych koresponduje z odczuwaniem smogu. Waga problemu jest tym większa, im częściej okoliczni mieszkańcy stosują węgiel złej jakości (ρ Spearmana=0,55), palą w niesprawnych lub przestarzałych urządzeniach (ρ Spearmana=0,49) oraz spalają śmieci (ρ Spearmana=0,39). Wykorzystywanie jako paliwa drewna nie ma w tym przypadku statystycznie istotnego znaczenia.

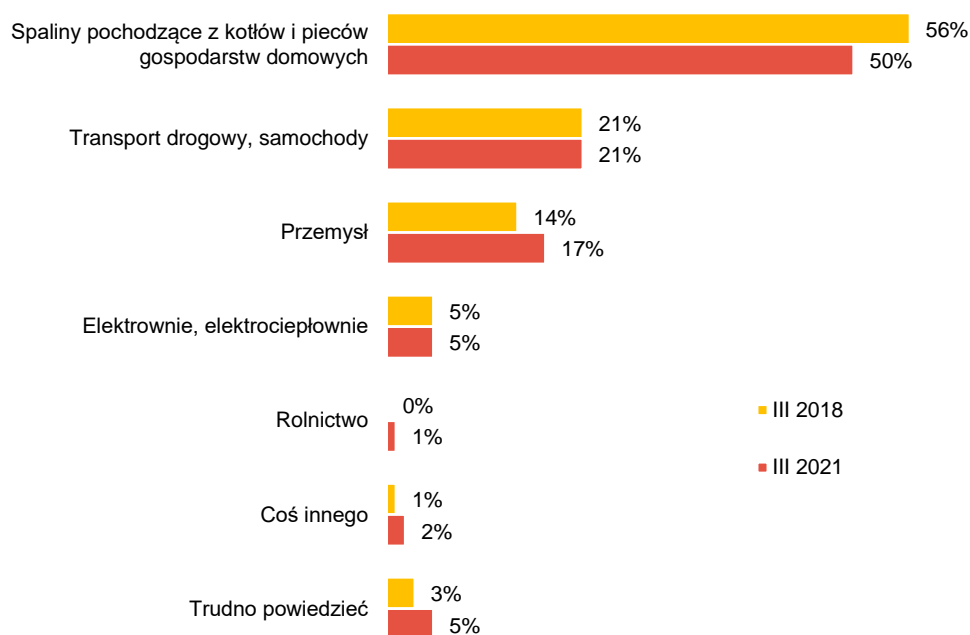
PRZYCZYNY POWSTAWANIA SMOGU

W ciągu ostatnich trzech lat nie zmieniło się postrzeganie przyczyn powstawania smogu. Kolejność wskazywanych źródeł zanieczyszczenia powietrza pozostała bez zmian, choć zmniejszył się nieco postrzegany wpływ sektora komunalno-bytowego na powstawanie smogu. Może to wynikać z obserwowanych przez respondentów zmian w swoim otoczeniu, związanych z modernizacją systemów grzewczych³.

Rozkład opinii pokazuje, że Polacy mają ogólną orientację w kwestii przyczyn powstawania smogu. Największy odsetek badanych (50%) jest zdania, że zanieczyszczenie powietrza jest w głównej mierze efektem spalin pochodzących z kotłów i pieców w gospodarstwach domowych. Drugim najczęściej wskazywanym (przez 21% ankietowanych) źródłem smogu jest transport drogowy. W dalszej kolejności do powstawania smogu przyczynia się – w ocenie społecznej – przemysł (17%).

CBOS

RYS. 12. Jak Pan(i) sądzi, jaka jest główna przyczyna zanieczyszczenia powietrza, smogu w Polsce?

³ Komunikat na temat ogrzewania i termomodernizacji w przygotowaniu.

JAK PRZECIWDZIAŁAĆ SMOGOWI – OCZEKIWANIA SPOŁECZNE

Zapytaliśmy respondentów, jakie działania są lub byłyby z ich punktu widzenia najlepsze, aby ograniczyć zanieczyszczenie powietrza spowodowane spalinami pochodzącymi z pieców i kotłów z gospodarstw domowych, a więc główną przyczynę smogu. Generalnie preferowane jest raczej stosowanie zachęt finansowych niż wprowadzanie zakazów i kar finansowych. Za zdecydowanie najbardziej przydatne uznawane jest dofinansowanie do wymiany starych pieców i termomodernizacji – potrzebę przede wszystkim tego rodzaju działań dostrzega ponad połowa badanych (55%). Na drugim miejscu znalazło się, wskazywane przez blisko co trzeciego respondenta (32%), karanie osób palących śmieciami lub innym paliwem złej jakości. Tylko niewiele mniej osób za najlepsze rozwiązania uznaje: promowanie i wsparcie finansowe wykorzystywania odnawialnych źródeł energii (28%), ulgę termomodernizacyjną (28%) oraz dopłaty dla opału dla najuboższych (26%).

CBOS

RYS. 13. Które z rozwiązań są lub byłyby Pana(i) zdaniem najlepsze, by ograniczyć zanieczyszczenie powietrza spowodowane spalinami pochodzącymi z pieców i kotłów gospodarstw domowych?

Mimo że kary za palenie śmieciami należą do najbardziej popieranych rozwiązań, to jednocześnie zakaz stosowania kotłów niskiej jakości, niespełniających obecnych norm ma najmniej zwolenników (wśród preferowanych działań wymieniło go 14% badanych). Pokazuje to – jak się wydaje – że wymiana pieca jest realnym problemem i wyzwaniem finansowym dla wielu osób, mimo różnego rodzaju możliwości uzyskania dofinansowania na ten cel. Z reguły wydatki poniesione na wymianę pieca są bowiem refinansowane, a wielkość dotacji – limitowana.

Oczekiwania badanych zależą przede wszystkim od sposobu ogrzewania mieszkania. Analizując preferencje ankietowanych dotyczące sposobów przeciwdziałania zanieczyszczeniu powietrza, którego źródłem są spaliny pochodzące z pieców i kotłów gospodarstw domowych, warto zwrócić uwagę zwłaszcza na deklaracje osób ogrzewających mieszkanie lub dom w ten właśnie sposób. Szczególnie interesujące są deklaracje korzystających z kotłów starszego typu, które w największym stopniu przyczyniają się do zanieczyszczenia powietrza. Respondenci korzystający z własnych pieców i kotłów węglowych jeszcze częściej niż ci, którzy używają innych sposobów ogrzewania, wśród najbardziej przydatnych działań, mogących przyczynić się do poprawy jakości powietrza wymieniają dopłaty do wymiany kotłów i termomodernizacji. Rzadziej niż korzystający z miejskiej lub lokalnej sieci ciepłowniczej albo z własnego ogrzewania gazowego, olejowego lub elektrycznego do najlepszych rozwiązań mających ograniczyć zanieczyszczenie powietrza zaliczają kary dla palących śmieciami lub innym paliwami złej jakości, nieco rzadziej za najistotniejszą uznają promocję odnawialnych źródeł energii (OZE). Ponadto osoby wykorzystujące kotły starszego typu stosunkowo często postulują dopłaty do opału dla najuboższych (rozwiązanie to znalazło się na drugim miejscu w tej grupie badanych), bardzo rzadko natomiast opowiadają się za zakazem stosowania kotłów niskiej jakości, niespełniających norm.

Osoby korzystające z miejskiej lub lokalnej sieci ciepłowniczej częściej niż ci, którzy używają własnych źródeł ciepła, z jednej strony są zwolennikami kar dla palących śmieciami, a także zakazu używania paliwa złej jakości (np. miału, mułu węglowego), z drugiej strony – postulują ułatwienia i wsparcie finansowe dla podłączania gospodarstw domowych do sieci ciepłowniczej.

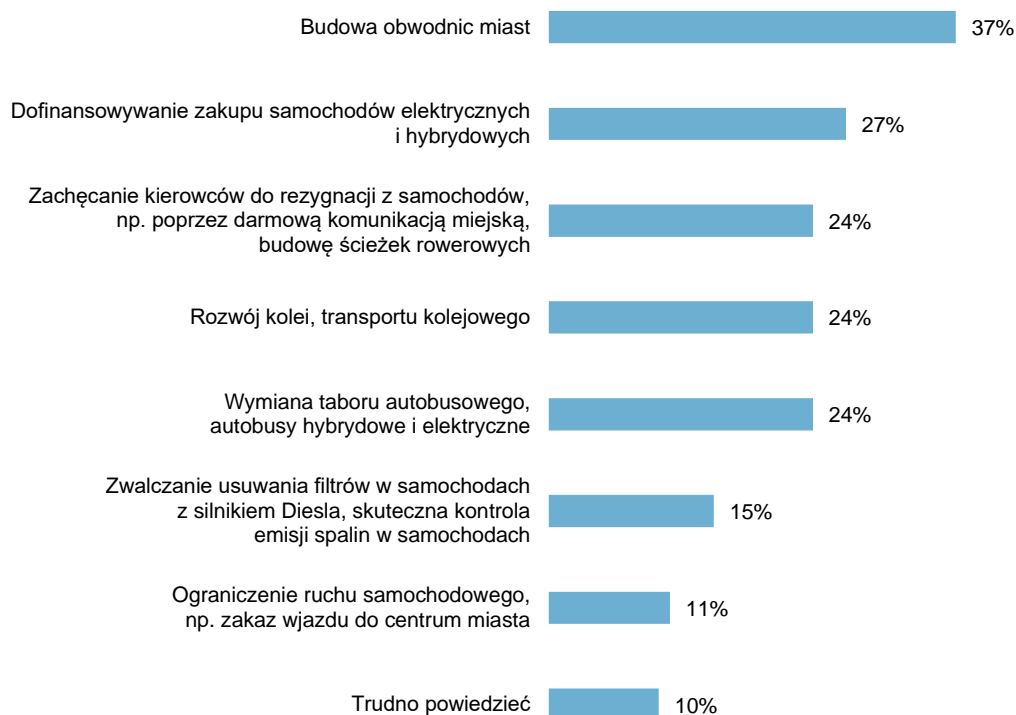
TABELA 1

Które z rozwiązań są lub byłyby, Pana(i) zdaniem najlepsze, by ograniczyć zanieczyszczenie powietrza spowodowane spalinami pochodzącymi z pieców i kotłów gospodarstw domowych?	W jaki sposób jest ogrzewane Pana(i) mieszkanie / dom? Jeśli wykorzystywane jest więcej niż jedno źródło, proszę wskazać to, które dostarcza najwięcej ciepła*			
	Z miejskiej lub lokalnej (np. osiedlowej) sieci ciepłowniczej	Przy wykorzystaniu własnych pieców, kotłów węglowych		Przy wykorzystaniu własnego ogrzewania gazowego, olejowego, elektrycznego
		starszego typu	nowszego typu	
w procentach				
Zakaz używania paliwa złej jakości (np. miału, mułu węglowego)	22	14	20	20
Dofinansowanie do wymiany starych kotłów, termomodernizacji (np. ocieplenia budynku, wymiany okien)	44	62	63	50
Dopłaty do opału dla najuboższych	23	36	20	20
Kary dla palących śmieciami lub innym paliwami złej jakości	47	22	25	35
Ułatwienia i wsparcie finansowe dla podłączania gospodarstw domowych do sieci ciepłowniczej	25	15	15	17
Preferencyjne, niskoprocentowane kredyty na wymianę starych kotłów, termomodernizacji	18	19	18	21
Zakaz stosowania kotłów niskiej jakości, niespełniających norm	18	6	19	16
Promowanie i wsparcie finansowe dla wykorzystania odnawialnych źródeł energii (OZE)	30	24	27	33
Ulga podatkowa dla osób, które zainwestowały w termomodernizację	23	28	32	30
Trudno powiedzieć	5	7	6	4

* Pominięto osoby ogrzewające mieszkanie (dom) w inny sposób

Istotną przyczynę powstawania smogu, także w odczuciu społecznym, stanowi transport drogowy. W związku z tym zapytaliśmy respondentów o to, co, ich zdaniem, należy zrobić, aby ograniczyć zanieczyszczenie powietrza związane z transportem drogowym, ruchem samochodowym. W ocenie społecznej najlepszym rozwiązaniem mogącym poprawić jakość powietrza jest budowa obwodnic miast – wskazało na nie 37% badanych. Priorytetowa ranga tego rozwiązania pokazuje, że brak obwodnic jest dolegliwym problemem dla mieszkańców miast. Porównywalne odsetki ankietowanych preferowały takie działania jak: dofinansowywanie zakupu samochodów elektrycznych i hybrydowych (27%), wymiana taboru autobusowego (24%), zachęcanie kierowców do rezygnacji z jazdy samochodem, np. poprzez darmową komunikację miejską, budowę ścieżek rowerowych (24%) oraz rozwój kolei (24%). Mniej zwolenników mają kontrole i zakazy, takie jak zwalczanie usuwania filtrów w samochodach z silnikiem Diesla (15%) czy zakaz wjazdu samochodów do centrów miast (11%).

RYS. 14. Które z następujących rozwiązań są lub byłyby, Pana(i) zdaniem, najlepsze, by ograniczyć zanieczyszczenie powietrza związane z transportem drogowym, ruchem samochodowym?

Uwzględniając w analizach wielkość miejsca zamieszkania można powiedzieć, że budowa obwodnic jest priorytetem przede wszystkim dla mieszkańców małych i średnich miast, liczących do 100 tys. ludności (41%). Dla mieszkańców większych miast, mających od 100 tys. do 500 tys. ludności, równie ważne co budowa obwodnic (wskazywana przez 32%) są takie działania jak: wymiana taboru autobusowego (33%) oraz zachęcanie kierowców do rezygnacji z samochodu np. poprzez darmową komunikację czy budowę ścieżek rowerowych (32%). Zachęty dla kierowców do wybierania innego niż samochód środka transportu stosunkowo często preferują również mieszkańcy największych, co najmniej półmilionowych miast (33%).

O poważnym problemie ze smogiem w swojej okolicy mówi niemal połowa Polaków. Są to najczęściej mieszkańcy miast, zwłaszcza dużych i największych, rzadko osoby mieszkające na wsi. Zanieczyszczenie powietrza jest bardzo poważnym problemem dla badanych z makroregionu południowego, szczególnie województwa śląskiego. Należy zaznaczyć, że powyższe obserwacje dotyczą subiektywnych odczuć badanych, a więc zależą w znacznej mierze od świadomości i uwrażliwienia na kwestię zanieczyszczenia powietrza. Nie można więc na ich podstawie konstatować, że smog jest w wielkich miastach, a na wsi go nie ma. Pozytywną zmianą, która nastąpiła w ostatnich trzech latach i znalazła swoje odzwierciedlenie w percepcji badanych, jest zmniejszenie skali wykorzystywania w gospodarstwach domowych węglowych instalacji grzewczych. Z obserwacji ankietowanych wynika ponadto, że w ich okolicy ubyło gospodarstw osób palących niskiej jakości węglem i śmieciami.

Polacy mają świadomość, że smog jest przede wszystkim efektem spalin pochodzących z kotłów i pieców w gospodarstwach domowych. Aby ograniczyć zanieczyszczenie powietrza spowodowane przez sektor komunalno-bytowy, preferują stosowanie zachęt finansowych, a nie wprowadzanie zakazów i kar finansowych (z wyjątkiem kar za palenie śmieci). Za zdecydowanie najbardziej przydatne uznają dofinansowanie wymiany starych pieców i termomodernizacji – potrzebę przede wszystkim tego rodzaju działań dostrzega ponad połowa badanych. Z kolei najlepszym rozwiązaniem mogącym ograniczyć zanieczyszczenie powietrza związane z transportem drogowym, ruchem samochodowym jest, w opinii społecznej, budowa obwodnic miast.

Opracowali

Michał Feliksiak

Beata Roguska